

هشت گفتار درباره فلسفه موسیقی

داریوش صفوت

فهرست

- پیشگفتار ناشر ۱۳
- گفتار اول: علم و دین ۲۷
- سرآغاز ۲۷
- گفتار دوم: خاطراتی از کلاس درس استاد صبا ۳۵
- گفتار سوم: معنویت و معنا در موسیقی ۴۱
- پیشگفتار ۴۱
- شناخت موسیقی ۴۲
- ۱- «اسم» موسیقی ۴۳
- ۲- «مسما»ی موسیقی ۴۳

۴- حدانکر اختلاف ایقاعی (Contraste Rythmique)	۹۳
۵- تحرک فواصل	۹۸
۶- فن و حال	۹۹
۷- ارتفاع نسبی (Hauteur relative)	۱۰۱
زمان عینی و زمان ذهنی	۱۰۲
۸- بدیهه‌پردازی و ردیف‌نوازی	۱۰۴
۹- ردیف خلیفه‌ها	۱۰۵
نتیجه	۱۰۸
گفتار ششم: اشاراتی به فلسفه موسیقی	۱۱۱
چکیده	۱۱۱
پیشگفتار	۱۱۲
مشروعیت موسیقی	۱۱۳
سرآغاز - طرح مسائل	۱۲۲
فرق بین علم موسیقی و فلسفه موسیقی	۱۲۳
سوالات مربوط به فلسفه موسیقی	۱۲۳
بررسی اصل علیت در فلسفه موسیقی	۱۲۸
بهره اول - تعریف و جایگاه اصل علیت	۱۲۸
بهره دوم - اصل علیت و عرفان	۱۳۱
بهره سوم - اشاره‌ای به اشراق و دید معنوی	۱۳۷
بهره چهارم - علم حضوری و راز خطاناپذیر بودن آن	۱۴۵
بهره پنجم - نتیجه	۱۴۷
بهره ششم - تعریف علت و معلول	۱۴۷
بهره هفتم - اقسام علت	۱۵۱
بهره هشتم - علل اربعه	۱۵۵

۳- « اثر اسم » موسیقی	۴۴
۴- « اثر مسمای » موسیقی	۴۶
نتیجه	۵۲

گفتار چهارم: رابطه متقابل موسیقی و روح

تعریف روح	۵۵
روح‌های پنجگانه (ارواح خمسسه)	۵۶
۱- روح جمادی	۵۹
۲- روح نباتی	۶۱
۳- روح حیوانی	۶۳
۴- روح بشری	۶۴
۵- روح ملکوتی	۶۵
اول - تأثیر موسیقی بر روح	۶۷
دوم - تأثیر روح بر موسیقی	۶۹

گفتار پنجم: پژوهشی در ویژگی‌های موسیقی ایران

چکیده	۷۷
سرآغاز - پیشینه تاریخی	۸۰
گام نخستین - مبنای عرفانی این گفتار	۸۲
مطبوع و مؤثر	۸۳
تبصره	۸۵
۱- شدت صوتی (Intensite)	۸۶
تبصره	۸۸
۲- نوانس (Nuance - فراز و نشیب آهنگ‌ها)	۹۰
۳- حد زیر و بمی	۹۱

- ۳ - ۵ تعادل..... ۱۸۷
- ۴- ۵ نظام داخلی یا « ردیف » ۱۹۰
- ۵ - ۵ حال..... ۱۹۶
- ۶ - ۵ خصوصیات دیگر..... ۲۰۱
- ۷- ۵ موسیقی مدرسی و مجلسی..... ۲۰۳
- ۸ - ۵ نتیجه یا اختتام..... ۲۰۵

گفتار هشتم: درباره موسیقی و موسیقیدان ایرانی..... ۲۰۹

- پیشگفتار..... ۲۰۹
- ۱- معیارهای موسیقیدان سنتی..... ۲۱۱
- ۲- موسیقی سنتی ایرانی در جامعه امروزی..... ۲۱۶

- بهره نهم - فلسفه علل اربعه در خلقت کائنات..... ۱۵۷
- بهره دهم - فلسفه علل اربعه در خلقت بشر..... ۱۵۹
- بهره یازدهم - علت غائی و مجهول مطلق..... ۱۶۱
- بهره دوازدهم - فلسفه علل اربعه در هنر و موسیقی..... ۱۶۳
- فلسفه علل اربعه در هنر راستین قدسی..... ۱۶۴
- فلسفه علل اربعه در هنر نفسانی و مادی..... ۱۶۵
- خاتمه..... ۱۶۶

گفتار هفتم: عرفان و موسیقی ایران..... ۱۶۷

- بخش نخست: پیشگفتار..... ۱۶۷
- ۱ - ۱ نکته‌ای از تاریخ تمدن ایران..... ۱۶۷
- ۲ - ۱ درباره عرفان و تعریف آن..... ۱۶۸
- ۳ - ۱ قانون طلایی عرفان..... ۱۶۹
- بخش دوم: انواع موسیقی در ایران..... ۱۷۰
- بخش سوم: تحریم موسیقی و نتایج آن..... ۱۷۲
- ۱ - ۳ کیفیت تحریم..... ۱۷۲
- ۲ - ۳ تأثیر تحریم..... ۱۷۳
- ۳ - ۳ نتیجه کلی..... ۱۷۴
- بخش چهارم: موسیقی اصیل امروز ایران..... ۱۷۵
- ۱ - ۴ مقدمه..... ۱۷۵
- ۲ - ۴ ماهیت موسیقی اصیل ایران..... ۱۷۵
- ۳ - ۴ خاصیت زنده و پویا بودن موسیقی ایران..... ۱۷۶
- بخش پنجم: ویژگی‌های معنوی موسیقی ایرانی..... ۱۷۷
- ۱ - ۵ کمال..... ۱۷۸
- ۲ - ۵ آزادی..... ۱۸۳

گفتار اول

علم و دین

سرآغاز

کتاب حاضر مجموعه‌ای است از تعدادی از مقالات و رسالات و سخنرانی‌های این بنده ناچیز که به مناسبت‌های گوناگون درباره فلسفه عرفانی موسیقی ایران تدوین و عرضه شده است و اینک با تجدید نظرهای لازم، به محضر خوانندگان عزیز و هنردوستان گرامی تقدیم می‌گردد. البته بقیه رسالات نیز، چنانچه خداوند یکتا و بی‌همتا و حی و توانا توفیق و سعادت بدهد، متعاقباً تقدیم خواهد شد.

ولی از آن جا که تمام مقالات بر اساس موازین عرفانی (یعنی علم خدانشناسی) تدوین گردیده، از این رو مقاله‌ای را که چند سال

قبل درباره خدانشناسی و دین‌مداری نوشته شده، سرآغاز این مجموعه قرار می‌دهیم، امید است مورد عنایت حق‌جویان قرار گیرد. این مقاله بر گرفته از مقدمه‌ای است که این بنده، چند سال قبل بر ترجمه فارسی رساله « علم و دین » نوشته‌ام. رساله « علم و دین » گزارشی است از گفتگوی دوستانه و ساده بزرگ‌ترین دانشمندان فیزیک قرن بیستم (که همگی دارای جایزه نوبل فیزیک بوده‌اند) درباره « علم و دین ». این گزارش را یکی از دانشمندان حاضر در آن جلسه، (به نام ورنر هایزنبرگ) نوشته است.

به نام خدا و درباره خدا

درباره علم و دین سخن بسیار گفته و نوشته‌اند، ولی متأسفانه اغلب این نوشته‌ها و گفته‌ها فاقد ارزش علمی واقعی است. زیرا بسیاری از آنها با پیشداوری درباره دین، و به قصد تخطئه، و بر پایه سفسطه نوشته شده است. پاره‌ای نیز که به ظاهر برای دفاع از دین تدوین یافته، با روشی انتزاعی و پر از لفاظی و فلسفه‌بافی، و گاه نیز توأم با تعصب و خرافات بوده، و اگر مآلاً موجب افزایش شک و بی‌ایمانی و سرگردانی نشود، کمکی هم به کشف حقایق معنوی نمی‌کند.

دین خالص اصلی، آن طور که انبیای عظام، در زی مردمانی ساده و عامی آورده‌اند، نه آن‌سان که مدعیان، پیرایه بسته و به هم بافته‌اند، بسیار ساده و روشن است. به دیگر سخن، شریعت خاص خالص، همان طور که در وصف شرع مقدس اسلام گفته‌اند، اساساً شریعت سهله سمحه است. از این رو گفتار درباره دین هم می‌باید ساده و همه‌فهم باشد. با لفاظی و زبان‌بازی، گرهی از کار فروبسته جویندگان حقیقت باز نمی‌شود. سادگی و صداقت باید و خلوص نیت.

به طور کلی، باید توجه داشت که مادی‌گرایان مدعی‌اند که دین محصول دورانی است که بشر جاهل بوده، و از زمانی که علم آغاز شد، ماتریالیسم هم پدید آمد، و پا به پای علوم پیشرفت کرد. در حالی که اولاً، ماتریالیسم، تا جایی که تاریخ نشان می‌دهد، همواره وجود داشته است. ثانیاً، این طور نیست که با پیشرفت علم، دین ضعیف شده و ماتریالیسم تکامل یافته باشد. ماتریالیسم، از آغاز تاکنون، یک چیز گفته. حرف‌های اصلی ماتریالیسم را می‌توان در بندهای زیر خلاصه کرد:

- ۱- (العیاذبالله) خدا نیست.
- ۲- جهان هستی مطلقاً مادی است.
- ۳- دنیای ماوراءالطبیعه حقیقت ندارد.
- ۴- جهان را هیچ کس نیافریده، بلکه همیشه وجود داشته است.
- ۵- دنیای مادی هیچ گاه از بین نمی‌رود، فقط تحول می‌یابد.
- ۶- بشر هم موجودی است مادی و در او هیچ چیز غیرمادی به نام روح وجود ندارد.
- ۷- پس از مرگ، انسان فنا می‌شود و هیچ اثر غیرمادی (مانند روح) از او باقی نمی‌ماند: اذا ماتت فاتت.
- ۸- زندگی بشر دارای هیچ هدف و معنای غیرمادی نیست. به دیگر سخن، زندگی بشر مادی است و تابع جبر طبیعی است و طبق قانون علیت مادی، حرکت می‌کند. در نتیجه، تنها هدف بشر، خوب و خوش زیستن است.
- ۹- در جهان هستی، هیچ پدیده ماوراءطبیعی وجود ندارد، و آنچه از امور غیرمادی که دیده می‌شود، (اعم از کشف و کرامات و خرق عادات و تصرف در طبیعت) همه مادی است.
- ۱۰- بین علم و دین تضاد وجود دارد.